

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**SYNTAKTICKÁ CHARAKTERISTIKA DÍLA VYBRANÉHO
AUTORA SOUČASNÉ ČESKÉ LITERATURY**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Pavlína Malá

Učitelství pro střední školy, obor ČJ-NJ

Vedoucí práce: PhDr. Jana Vaňková

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 30. června 2018

.....

vlastnoruční podpis

Tímto bych ráda poděkovala paní PhDr. Janě Vaňkové, za pomoc při vedení mé diplomové práce, za její profesionální přístup, cenné rady, trpělivost, ochotu a podporu.

Obsah

I. ÚVOD	2
1 CHARAKTERISTIKA ANALYZOVANÉHO TEXTU	3
1.1 Charakteristika uměleckého funkčního stylu	3
1.2 Milan Kundera	4
1.3 Nesnesitelná lehkost bytí	7
II. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	8
2 KRITÉRIA ANALÝZY	8
2.1 Výpověď	8
2.1.1 Vztahy výpovědí v celku	9
2.2 Věta jednoduchá, věta složená a souvětí	10
2.2.1 Jednoduché souvětí s řazením	10
2.2.2 Jednoduché souvětí s podřazováním	11
2.2.3 Složitě souvětí	12
2.3 Věta hlavní a věta vedlejší	13
2.3.1 Rozdělení vedlejších vět podle větněčlenské funkce	13
2.3.2 Rozdělení vedlejších vět podle užitých uvozovacích prostředků	17
2.4 Podmětová větná struktura a bezpodmětá větná struktura	17
2.5 Přísudek	18
2.6 Větovorné vztahy	19
2.7 Polovětné konstrukce	20
2.8 Zvláštnosti větné stavby, výpovědní modifikace	22
2.9 Odchytky od pravidelnosti ve větné stavbě	23
III. METODY A CÍLE PRÁCE	25
IV. VLASTNÍ ANALÝZA	26
V. ZÁVĚR	39
VI. RESUMÉ	41
POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE	42

I. ÚVOD

Cílem této diplomové práce je provést syntaktickou analýzu textu vybraného českého autora. Pro analýzu je zvolen text románu *Nesnesitelná lehkost bytí* od Milana Kundery.

Téma této diplomové práce jsem si vybrala především proto, že Milan Kundera patří k mým oblíbeným autorům a zároveň jsem touto diplomovou prací chtěla propojit jazykovou a literární složku českého jazyka. Volba tohoto tématu byla taktéž podnícena mým zájmem o jazykovědu.

Tato diplomová práce se skládá ze tří částí. První část tvoří charakteristika analyzovaného textu. Zde se nejprve zabýváme uměleckým funkčním stylem, jehož charakteristika je velmi komplikovaná, protože tento styl je velice rozmanitý. Poté se věnujeme životu Milana Kundery a jeho spisovatelské činnosti. V této části je kladen důraz na obecnou charakteristiku díla *Nesnesitelná lehkost bytí*.

Druhá část této diplomové práce je tvořena teoretickými východisky. Tato východiska se stanou základem pro vypracování vlastní analýzy.

Třetí část tvoří již zmiňovaná analýza. Syntaktická analýza vychází z materiálu, který byl excerpován z textu Milana Kundery *Nesnesitelná lehkost bytí*. Prvním krokem analýzy je vymezení vět a výpovědí, důraz klademe na analýzu různých druhů výpovědí a frekvenci jejich výskytu. Dalším krokem je rozbor vět jednoduchých, vět složených a souvětí. Souvětí rozdělíme na jednoduchá a složitá. Následuje analýza vět hlavních a vedlejších, u vedlejších vět se zaměříme na jejich rozdělení podle větněčlenské funkce a podle uvozovacích prostředků. Poté se zabýváme problematikou podmětových a bezpodmětých větných struktur a přísudku. Větotvorné vztahy jsou dvojí, a to rozvíjení (valenční a nevalenční) a zmnožení (koordinační a adordinační), analýza se zabývá pouze vztahem zmnožení. Dalším předmětem zkoumání jsou polovětné konstrukce, ty dělíme na přechodníkové, infinitivní a přívlastkové. Následně jsou rozebrány zvláštnosti větné stavby, mezi ně se řadí samostatné větné členy, osamostatněné větné členy, parenteze, elipsy, oslovení a citoslovce. Posledním kritériem zkoumání jsou odchylky od pravidelné mluvnické větné stavby, které rozdělujeme na nemotivované a motivované, tedy nezáměrné a záměrné. Každý ze zkoumaných jevů doplníme o příklady z textu. Poslední částí této diplomové práce je shrnutí výsledků.

1 CHARAKTERISTIKA ANALYZOVANÉHO TEXTU

1.1 Charakteristika uměleckého funkčního stylu

Stylistika je jazykovědná disciplína zabývající se styly. Jejím úkolem je analyzovat jednotlivé texty a zobecňovat „zákonitosti stylizace jazykových projevů.“¹ Jazykový styl je „způsob cílevědomého výběru a uspořádání (organizování) jazykových prostředků, který se uplatňuje při genezi textu; v hotovém komunikátu se pak projevuje jako princip organizace jazykových jednotek, který z částí a jednotlivostí tvoří jednotu vyhovující komunikačnímu záměru autora.“² Podle funkce můžeme rozlišovat styl prostěsdělovací, odborný, administrativní, publicistický, umělecký a řečnický. Každý z těchto stylů má svá specifika.³

Přesné vymezení uměleckého stylu je velmi náročné, především kvůli jeho mnohotvárnosti. Hledat shodné stylové rysy mezi poezií, prózou a dramatem je velmi obtížné, stejně tak jako hledat podobnosti ve vyjadřování v dílech různých autorů. „Proto se společné označení stylu projevů se zvýrazněnou estetickou funkcí chápe někdy jako pouhé označení množiny singulárních stylů uměleckých děl, jindy jako souhrnné označení stylů autorských, nebo konečně jako název pro samostatné styly jednotlivých druhů lyriky, epiky a dramatiky.“⁴ Hlavní funkcí uměleckého projevu je funkce esteticky sdělná, jejím úkolem je podněcovat čtenářovy představy, působit na jeho emoce a přimět ho zaujmout stanovisko k uměleckému sdělení.

Umělecký styl má kromě komunikační funkce i funkci estetickou, která ho odlišuje od ostatních stylů. Charakteristický znak krásné literatury je poetizace sdělení, tedy záměrné užívání prostředků s cílem „vytvořit dílo působící jak hodnotou sdělnou, tak estetickou.“⁵ Způsob, jakým se poetizace docílí, se mění s ohledem na dobu vzniku díla.⁶

Umělecká literatura je velmi specifická, v publikaci Krátký úvod do literární teorie popisuje J. Culler pět základních charakteristik umělecké literatury. Literatura aktualizuje jazyk, má za úkol ho ozvláštnit, literatura uvádí různé jazykové prvky a složky do komplexní

¹ČECHOVÁ, Marie, CHLOUPEK, Jan, KRČMOVÁ, Marie, MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. s. 18

²Tamtéž, s. 17

³Tamtéž, s. 17, s. 18

⁴Tamtéž, s. 257

⁵Tamtéž, s. 261

⁶Tamtéž, s. 257, s. 258, s. 259, s. 260, s. 261

souvztažnosti, literatura tvoří představu světa fikčního, literatura klade důraz na estetickou stránku jazyka, literatura je intertextový a sebereflexivní konstrukt.⁷

1.2 Milan Kundera

Milan Kundera se narodil 1. dubna 1929 v Brně. Jeho otec, Ludvík Kundera, žijící v letech 1891 – 1971, byl významný hudební pedagog, klavírista a rektor JAMU. Otcův zájem o hudbu se projevuje i v Kunderově životě, od malička se učil hrát na klavír, dokonce studoval hudební kompozici. Navštěvoval gymnázium v Brně, na němž úspěšně složil maturitu v roce 1948. Svá vysokoškolská studia začal na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy, tam studoval obor literární věda a estetika, ale po dvou semestrech přešel na FAMU, tam se zabýval studiem filmové režie a scenáristiky u Miloše V. Kratochvíla, v roce 1952 studium ukončil. Od tohoto roku začíná na FAMU učit světovou literaturu, vyučuje ji až do roku 1970. Roku 1948 se stal členem Komunistické strany Československa, z níž byl o dva roky později „společně s Janem Trefulkou vyloučen pro protistranickou činnost“⁸. „Trefulka byl vyloučen jen proto, že ho znal, nevaroval prý před jeho protistranickým smýšlením stranu.“⁹ V roce 1956 byl přijat nazpět. Kvůli kritice režimu se v roce 1968 zařadil mezi autory, kteří nesměli v Československu publikovat, a o dva roky později byl opět vyloučen z Komunistické strany Československa. V roce 1975 odešel do Francie, nejprve „vyučoval na univerzitě v Rennes, pak na École des Hautes Études v Paříži.“¹⁰ V roce 1979 vychází jeho román *Knihy smíchu a zapomnění*. Po jeho vydání mu bylo odebráno československé občanství, ale v roce 1981 získává občanství francouzské.

Jeho francouzsky psané knihy vydává nakladatelství Gallimard, zatímco knihy psané česky byly publikovány v nakladatelství manželů Škvoreckých - Sixty-Eight Publishers, později v roce 1989 začíná jeho knihy publikovat nakladatelství Atlantis.¹¹ Kundera psal své knihy nejprve česky, poslední román, který byl takto napsán, se jmenuje *Nesmrtelnost*. Nyní píše výhradně ve francouzštině a mnoho z jeho děl ještě nebylo do češtiny přeloženo, i přesto patří k nejpřekládanějším českým autorům a jeho knihy vyšly v několika světových jazycích.

⁷CULLER, Jonathan. *Krátký úvod do literární teorie*. Brno: Host, 2002. s. 36, s. 37, s. 38, s. 39, s. 40, s. 41, s. 42, s. 43

⁸VALDEN, Milan. Kundera, Milan [online]. Dostupné z:

[<http://www.iliteratura.cz/Clanek/20137/kundera-milan>] 12. 3. 2018

⁹LEIHM, J. Antonín: *Generace*. Praha: Československý spisovatel, 1988. s. 54

¹⁰PILÁŘ, Martin, KUDLOVÁ, Klára. Milan KUNDERA. [online] Dostupné z: [<http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1265>] 12. 3. 2018

¹¹Tamtéž

Jelikož je známý svým perfekcionalismem, vyžaduje, aby překlady jeho děl byly na nejvyšší úrovni. Poslední román, který byl vydán u nás, se jmenuje *Život je jinde* (2016).

Kundera začíná psát ve svých čtrnácti letech. První báseň mu byla otištěna v časopise *Mladé archy*, on sám tvrdí, že „jeho první básničky byly asi o hodně lepší než ty, co vydával později, visely někde mezi surrealismem a poezií, jak je tenkrát dělala Skupina 42, Blatný, Kainar, Kolář.“¹²

Co se Kunderova díla týče, začínal psaním poezie. V roce 1953 vyšla Kunderova první kniha veršů *Člověk, zahrada širá*, sám o ní tvrdí, že se jednalo „o pokus polemizovat s tehdejšími nelidským modelem člověka i s dobovou estetikou, když knížku čtete dnes, vytrženou z dobového kontextu je to ovšem slabá poezie, na úrovni tehdejších legálních prostředků a možností. Jenomže tehdejší myšlení nesneslo ani to. Knížka byla napadena už v rukopise, taktak vyšla a byla pak celou frontou kritiků označena jako individualistická a protistranická.“¹³ V roce 1957 vyšla zlomová sbírka *Monology*, v níž se zabývá psychologií individua. V padesátých letech pomalu začíná upouštět od psaní poezie a začíná upřednostňovat drama a prózu. Důležitou roli v jeho tvorbě hraje také publicistická činnost. Kundera přispívá jak do časopisů zahraničních – *Nouvel Observateur*, *Le Débat*, *L'Infini* a *L'atelierduroman*, *Le Monde* (Francie), *Vuelta* (Mexiko) a *Témarit* (Island),¹⁴ tak do českých časopisů – *Host*, v němž publikuje překlady svých děl,¹⁵ dále publikuje v periodikách *Blok*, *Divadlo*, *Kulturní politika*, *Kulturní tvorba*, *Listy*, *Literární listy*, *Literární noviny*, *Nový život*, *Orientace* a *Plamen*.¹⁶

Kunderovo dílo je velmi rozsáhlé, píše prózu, poezii i drama.

Co se poezie týče, mezi jeho nejznámější díla patří *Člověk, zahrada širá* (1953), *Poslední máj* (1955) a *Monology* (1957). Napsal i několik divadelních her - *Majitelé klíčů* (1962), *Ptákovina* (1966), *Jakub a jeho pán: Pocta Denisu Diderotovi* (1971). Jeho nejznámější povídky se jmenují *Směšné lásky*, které byly vydány v roce 1970. Nejrozsáhlejší část jeho díla tvoří romány - *Žert* (1967), *Valčík na rozloučenou* (1972), *Život je jinde* (1973),

¹²LEIHM, J. Antonín: *Generace*. Praha: Československý spisovatel, 1988. s. 52

¹³Tamtéž, s. 55

¹⁴VALDEN, Milan. Kundera, Milan [online]. Dostupné z: [http://www.iliteratura.cz/Clanek/20137/kundera-milan] 12. 3. 2018

¹⁵PILÁŘ, Martin, KUDLOVÁ, Klára. Milan KUNDERA. [online] Dostupné z: [http://www.slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1265] 12. 3. 2018

¹⁶Tamtéž

Knihy smíchu a zapomnění (1978), Nesnesitelná lehkost bytí (1984), Nesmrtelnost (francouzsky vychází v roce 1990, česky v roce 1993), Pomalost (La Lenteur, 1995), Totožnost (L'Identité, 1998), Nevědomost (L'Ignorance, 2000), Slavnost bezvýznamnosti (La Fête de l'insignifiance, 2013)

Kundera je pověstný psaním esejů, v nichž se zabývá různými tématy, k nejznámějším patří eseje O sporech dědických (1955), Umění románu: Cesta Vladislava Vančury za velkou epikou (1960), Český úděl (1968), Únos západu aneb Tragédie střední Evropy (1983), L'artdu Roman - Umění románu (1986), Les testamentstrahis - Zrazené testamety (1992), Můj Janáček (1991-2004), Le Rideau - Opona (2005), Na minimální ploše maximum různosti (2008), Unerencontre - Setkání (2009), Zahradou těch, které mám rád (2014) a O hudbě a románu (2014).¹⁷

Podle Kunderových děl bylo natočeno několik filmů - Nikdo se nebude smát (1965), Žert (1968), Já, truchlivý bůh (1969), Eduard a Bůh (1969), Nesnesitelná lehkost bytí (1987), Falešný autostop (2002), Sestřičko mých sestřiček (1963), Majitelé klíčů (1968).¹⁸

Milan Kundera získal za svůj život mnoho cen a ocenění, svou první cenu obdržel v roce 1963, byla to Státní cena Klementa Gottwalda za drama Majitelé klíčů. Od té doby nasbíral několik desítek dalších, jak v České republice, tak v zahraničí. V roce 1968 obdržel Cenu Svazu československých spisovatelů, v roce 1981 Prix Europa Literature za celoživotní dílo, v roce 1994 Cenu Jaroslava Seiferta za román Nesmrtelnost, v roce 1994 Státní cenu za literaturu a za celoživotní dílo, v roce 1995 Státní vyznamenání ČR Medaile Za zásluhy, v roce 2007 Státní cenu za literaturu za román Nesnesitelná lehkost bytí s přihlédnutím k dosavadní prozaické a esejistické tvorbě, v roce 2007 Cenu Ladislava Fukse, v roce 2009 Světovou cenu Nadace Simone a Cino del Duca za celoživotní dílo, v roce 2009 Cenu Jaroslava Seiferta za celoživotní literární dílo a spoustu dalších. Už několikrát byl navržen jako kandidát na Nobelovu cenu za literaturu, ale prozatím se mu ji získat nepodařilo, přestože se řadil k favoritům.¹⁹

¹⁷VALDEN, Milan. Kundera, Milan [online]. Dostupné z:

[<http://www.iliteratura.cz/Clanek/20137/kundera-milan>] 12. 3. 2018

¹⁸PILÁŘ, Martin, KUDLOVÁ, Klára. Milan KUNDERA. [online] Dostupné z:

[<http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1265>] 12. 3. 2018

¹⁹VALDEN, Milan. Kundera, Milan [online]. Dostupné z:

[<http://www.iliteratura.cz/Clanek/20137/kundera-milan>] 12. 3. 2018

1.3 Nesnesitelná lehkost bytí

Román *Nesnesitelná lehkost bytí* vyšel v roce 1984 ve francouzštině v nakladatelství Gallimarda, o rok později v českém překladu v Kanadě v nakladatelství Sixty-Eight Publishers a jeho definitivní verzi vydalo v roce 2006 nakladatelství Atlantis. Román je pokládán za Kunderovo nejznámější a nejúspěšnější dílo. Byl přeložen do několika světových jazyků, mimo jiné do ruštiny, němčiny, japonštiny, švédštiny, polštiny, arabštiny, turečtiny a čínštiny. Ve Francii, USA a Itálii patřil tento román k neprodávanějším přeloženým knihám vydaným po 2. světové válce. V roce 1987 Kundera povolil americkému režisérovi Philipu Kaufmanovi dílo zfilmovat, avšak od této adaptace se distancuje a žádné jiné své dílo již zfilmovat nepovolil.²⁰

Nesnesitelná lehkost bytí bývá charakterizována jako „mnohovýznamový filozofický román o existenciálních a komunikačních problémech dnešního člověka, reflektující československý vývoj po roce 1968.“²¹

Kniha je rozčleněna do sedmi dílů. První a pátý jsou pojmenovány shodně – *Lehkost a tíha*, druhý a čtvrtý díl mají též shodný název – *Duše a tělo*, třetí díl se jmenuje *Nepochopená slova*, šestý díl *Veliký pochod*, a poslední díl byl nazván *Kareninův úsměv*. Číslo sedm je pro Kunderu osudové, všechny jeho romány obsahují sedm částí, pouze s jedinou výjimkou, tu tvoří román *Valčík na rozloučenou*, toto dílo má pouze pět částí. Kundera sám tvrdí, „když jsem napsal *Nesnesitelnou lehkost bytí*, byl jsem rozhodnut, že zruším toto uhranutí číslem sedm. Rozhodl jsem se již od začátku. Ale první část mi vždy připadala jaksi beztvářá. Nakonec jsem pochopil, že je vlastně sestavena ze dvou částí. Musely být odděleny tak jako siamská dvojčata, jemným chirurgickým řezem. Jediným důvodem, proč o tom všem mluvím, je to, že chci ukázat, že se neoddávám nějaké samolibé vášni k magickým číslům, ani to není žádný racionální kalkul. Spíše mne pohání jakási hluboká, nevědomá a nepochopitelná potřeba, formální archetyp, kterému nemohu uniknout. Všechny moje romány jsou variantami architektury, která je založena na čísle sedm.“²²

²⁰VALDEN, Milan. Kundera, Milan [online]. Dostupné z: [http://www.iliteratura.cz/Clanek/20137/kundera-milan] 12. 3. 2018

²¹DOKOUPIL, Blahoslav, ZELINSKÝ, Miroslav, ed. *Slovník české prózy 1945-1994*. Ostrava: Sfinga, 1994. s. 216

²²KUNDERA, Milan, SALMON, Christian, BÍLEK, Petr A. *Interview s Milanem Kunderou*. Olomouc: Votobia, 1996. s. 47, s. 48.

II. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

2 KRITÉRIA ANALÝZY

Tématem této diplomové práce je syntaktická charakteristika textu Milana Kundery excerpovaného z díla *Nesnesitelná lehkost bytí*. Zvolený úryvek uměleckého komunikátu je pro nás východisko pro popis základních znaků syntaktické výstavby Kunderova uměleckého textu.

Pro analýzu byla vymezena a definována následující kritéria zkoumání.

2.1 Výpověď

„Výpověď je elementární jednotka promluvy, komunikátu (která sama může být minimální promluvou) mající nějaký věcný obsah (vypovídající něco o skutečnosti, je to tudíž jednotka predikační), s gramatickou formou větnou (i nevětnou), uzavřená zpravidla intonačně (a graficky), mající jistou komunikační funkci a modalitu a rozčleněná (pokud je členitelná) na východisko výpovědi a jádro výpovědi.“²³ Výpověď bývá zpravidla zapojena do nějakého kontextu, může být vyjádřena formou věty jednoduché, věty složené anebo větného ekvivalentu. Zpravidla má věcný obsah, který může být určován buď vztahem referenčním, nebo vztahem syntaktickým. Ve vztahu referenčním se jedná o vztah mezi jazykovými prostředky a jevy mimojazykovými. Vztahy syntaktické „usouvztažňují referenční prostředky pojmenovací tak, aby adekvátně odrážely vztahy mezi jevy reality.“²⁴ Nejdůležitější je vztah predikace, jedná se o vztah dvojčlenný, který vzniká mezi predikátem a subjektem. Predikace může být dále rozlišena, a to na predikaci gramatickou, obsahující verbum finitum, s jejíž pomocí vzniká větná výpověď, predikace gramatická může být buď syntagmatická – v tomto případě vzniká dvojčlenná věta, nebo nesyntagmatická – v tomto případě vzniká jednočlenná věta, a predikaci negramatickou neobsahující verbum finitum, ta tvoří nevětnou výpověď.²⁵ „Výpovědi jsou produkty komunikačních aktů, každá výpověď představuje výsledek určitého komunikačního aktu v určité komunikační situaci.“²⁶

²³ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 262

²⁴Tamtéž, s. 263

²⁵Tamtéž, s. 262, s. 263, s. 264, s. 265, s. 267, s. 268, s. 269, s. 270

²⁶DANEŠ, František, HLAVSA Zdeněk, GREPL Miroslav. *Mluvnice češtiny 3, Skladba*. Praha: Academia, 1987. s. 307

Komunikační funkce výpovědi

Komunikační funkce výpovědi je definována jako komunikační záměr mluvčího, ten je realizován výpovědí. Každá výpověď má komunikační funkci, tou může být konstatování, otázka, výzva, rozkaz, varování, přání, zákaz atd. Tyto funkce lze roztrždit do čtyř základních skupin - oznamovací, tázací, rozkazovací a práci funkce výpovědi. V oznamovacích výpovědích je konstatován nějaký fakt, mluvčí něco sděluje, oznamuje, vysvětluje, vyjadřuje svůj souhlas či nesouhlas. V tázacích výpovědích mluvčí klade důraz na to, aby se něco dozvěděl, případně potvrdil. Rozlišují se otázky doplňovací a zjišťovací. Rozkazovací výpověď si dává za cíl rozkazovat, zakazovat, vybízet, vyzívat, varovat, radit, dovolovat apod. Výpověď práci vyjadřuje přání mluvčího.²⁷

2.1.1 Vztahy výpovědí v celku

Výpovědi mohou být v textu spojovány řazením, podřazováním či vsouváním. Řazení výpovědí je nejtypičtější spojování výpovědí v textu, výpovědi jsou vedle sebe řazeny lineárně, to je možné provádět třemi způsoby: „spojováním výpovědí pomocí spojovacích prostředků, připojováním výpovědí po koncovém signálu pomocí připojovacích prostředků nebo kladením výpovědí vedle sebe bez spojovacích a připojovacích prostředků.“²⁸ V případě, že jsou výpovědi kladeny vedle sebe bez spojovacích a připojovacích prostředků, existují dva způsoby řazení, buď asyndeticky (mezi výpověďmi chybí spojovací prostředek), nebo tzv. juxtaopozice (výpovědi jsou řazeny vedle sebe, ale není mezi nimi žádný vztah, a proto nemohou být spojeny spojovacím prostředkem). Podřazování výpovědí je dalším způsobem spojování výpovědí. Podřazovány mohou být závislé věty s plnou výpovědní funkcí, tedy nepravé věty vedlejší, nebo závislé věty s funkcí komentující poznámky. Posledním způsobem spojování výpovědí je vsouvání, jedna výpověď je vložena do jiné výpovědi. „Vsuvka není syntakticky začleněna do struktury báze výpovědi, mezi vsuvkou a báze výpovědi je vztah navazování.“²⁹ Vsuvka zpravidla obsahuje méně důležité informace a v textu bývá graficky odlišena.³⁰

²⁷ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 271, s. 272, s. 273, s. 274

²⁸Tamtéž, s. 375

²⁹Tamtéž, s. 376

³⁰Tamtéž, s. 375, s. 376

2.2 Věta jednoduchá, věta složená a souvětí

Věta jednoduchá je věta obsahující pouze jednu predikaci.

Věta složená je taková věta, která obsahuje více než jednu predikaci, v tomto případě tvoří syntaktický vztah věta a slovo. „Jedna věta se zapojuje do struktury jiné věty jako její větný člen, to znamená, že vstupuje do syntaktického vztahu k některému jejímu slovu a sama dostává funkci větného členu.“³¹ Věty složené jsou tedy takové věty, do jejichž „struktury je zapojena další věta nebo věty ve funkci členu. Některá pozice v ní (nebo více pozic) je obsazena nikoli slovem, nýbrž zase větou. Ve složené větě nejde tedy o vztahy mezivětné, nýbrž o vztahy, do nichž vstupují na jedné straně slova ve funkci výrazů řídicích, na druhé straně věta nebo věty ve funkci výrazů podřízených.“³²

Souvětí stejně jako věta složená obsahuje více než jednu predikaci, syntaktický vztah je tvořen, na rozdíl od věty složené, pouze celými větami. Jedna věta se do struktury jiné věty nezapojuje, tudíž zůstává stále autonomní.³³ „Souvětí je těsné (zvukové nebo grafické) spojení vět ve významově-gramatický textový celek.“³⁴ Může být dále rozděleno na dva typy, a to souvětí s řazením a souvětí s podřazováním.

2.2.1 Jednoduché souvětí s řazením

V souvětí s řazením se zohledňuje vztah řazení, jedná se o vztah, v němž na sobě věty nejsou formálně závislé, ale jsou poskládány lineárně za sebou. Věty, které jsou na sebe smysluplně navázány, tvoří text. Text se skládá ze souvětí, to je „vymezeno jako významově-gramatický celek vět.“³⁵ Pomocí řazení jsou vyjadřovány vztahy koordinace a determinace, věty mohou být spojeny buď syndeticky nebo asyndeticky.³⁶

Jednoduché souvětí s řazením se dále dělí na souvětí koordinační a souvětí determinační. Do první skupiny patří souvětí slučovací, stupňovací, odporovací a vylučovací, do druhé souvětí důsledkové, důvodové a vysvětlovací. Souvětí slučovací vyjadřuje spojitost nebo sounáležitost obsahů vět, spojky typické pro toto souvětí jsou *a, ani, až, též, hned – hned, jednak – jednak*. Souvětí stupňovací graduje obsah druhé věty, typické spojky jsou *ba,*

³¹ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 328

³²Tamtéž, 2011. s. 327

³³Tamtéž, 2011. s. 328

³⁴Tamtéž, 2011. s. 369

³⁵Tamtéž, 2011. s. 369

³⁶Tamtéž, 2011. s. 369

dokonce, a dokonce, ba i, nejen – ale. Souvětí odporovací vyjadřuje rozpor nebo nesoulad mezi obsahy vět, nejčastější spojovací výrazy jsou *ale, avšak, však, nýbrž, nejen – ale i*. Posledním typem spadajícím do této skupiny je souvětí vylučovací, v němž se obsahy vět vzájemně vylučují, hlavní spojky jsou *bud' – nebo, nebo, či, jinak*. Souvětí důsledkové označuje „skutečnost vyplývající z jiné skutečnosti jako nutný závěr, důsledkový vztah je obrácený vztah důvodový.“³⁷ Věty jsou v tomto souvětí spojovány spojkami *proto, a proto, tedy, tudíž, a tak*. V souvětí důvodovém je v obsahu druhé věty zdůvodněno tvrzení obsahu první věty, jsou využívány spojovací výrazy *neboť, vždyť, totiž*. Souvětí vysvětlovací *bud'* vyjadřuje skutečnost odkazem na jinou skutečnost, nebo tutéž skutečnost popisuje jinými slovy.³⁸

2.2.2 Jednoduché souvětí s podřazováním

Na rozdíl od souvětí s řazením, v němž se zohledňuje vztah řazení, v souvětí s podřazováním je zohledněn vztah závislosti. „Jedna věta je formálně závislá na jiné větě, což je vyjádřeno hypotaktickým spojovacím prostředkem na začátku závislé věty, ale hypotakticky připojená věta není začleněna do struktury jiné věty jako její člen, proto není větou vedlejší.“³⁹ V tomto případě lze tuto větu označit jako nepravou větou vedlejší. Vztah mezi větami v jednoduchém souvětí s podřazováním je nejčastěji koordinační či konfrontační.⁴⁰

Souvětí s nepravou větou vedlejší

Souvětí s nepravými větami vedlejšími lze dále rozdělit do dvou kategorií. Rozlišujeme nepravou vedlejší větu vztaznou a nepravou vedlejší větu spojkovou.

Souvětí s nepravými vedlejšími větami vztaznými dále dělíme na člensky rozvíjející a větňe rozvíjející. Pro souvětí s nepravou větou vztaznou člensky rozvíjející je charakteristické, že tato nepravá věta se vztahuje k podstatnému jménu, které je obsaženo ve větě řídicí a vyjadřuje, jakým způsobem bude děj dále rozveden nebo co bude následovat. K nejčastěji užívaným spojovacím výrazům patří výrazy *který, jenž, kde, kam*.

³⁷ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 371

³⁸Tamtéž, s. 369, s. 370, s. 371, s. 372

³⁹Tamtéž, s. 369

⁴⁰Tamtéž, s. 372

„Spadl pod vlak, který ho přejel.“⁴¹

V souvětí s nepravou větou vedlejší vztažnou větně rozvíjející můžeme pozorovat návaznost této nepravé vedlejší věty na předchozí obsah řídicí věty, nejčastěji využívané spojovací výrazy jsou *což, přičemž, načež*.

„Lidé budou hmotně zainteresováni, což bude mít vliv i na kvalitu zboží. Požádal o odklad zkoušky, což mu nebylo povoleno.“⁴²

Souvětí s nepravými vedlejšími větami spojkovými se též dále dělí, a to na nekonfrontační a konfrontační. Souvětí nekonfrontační s nepravou větou vedlejší spojkovou vyjadřuje buď nepravou větu vedlejší zápornou se spojkou *aby* připomínající vedlejší větu účelovou, avšak účel nevyjadřující (*„Po pátém svazku práci přerušil, aby v ní již nikdy nepokračoval“⁴³*), nepravou větu vedlejší kladnou se spojkou *aby* (*„Odmlčel se, aby teprve po chvíli pokračoval“⁴⁴*) nebo nepravou větu vedlejší se spojkou *takže* (*„Plovací vesta mě občas vynese k hladině, takže se mohu nadechnout.“⁴⁵*). Souvětí konfrontační s nepravou větou vedlejší spojkovou je „souvětí, které vyjadřuje konfrontaci dvou rozdílných skutečností formou hypotaktickou, obsahuje formálně závislou větu se spojkou *jestliže, -li, zatímco, aby, když*, která není větou vedlejší“⁴⁶ (*„Jestliže dole ve vrátnici bylo dusno až nepříjemně, tady nahore pod rovnou asfaltovou střechou bylo ovzduší doslova nedýchatelné.“⁴⁷*).⁴⁸

2.2.3 Složitě souvětí

Prvním typem souvětí je složitě souvětí s řazením, to souvětí obsahuje tři a více přiřazených útvarů. Tyto útvary jsou buď věty jednoduché, nebo složené. Pokud se v něm vyskytuje pouze jeden druh významového vztahu, je pojmenováno právě po něm, pokud se vyskytují různé druhy významových vztahů, jedná se o souvětí smíšené. Druhým typem je složitě souvětí s podřazováním, toto souvětí se vyskytuje pouze ojediněle. Třetím typem

⁴¹ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 373

⁴²Tamtéž, s. 373

⁴³Tamtéž, s. 373

⁴⁴Tamtéž, s. 373

⁴⁵Tamtéž, s. 373

⁴⁶Tamtéž, s. 374

⁴⁷Tamtéž, s. 374

⁴⁸Tamtéž, s. 372, s. 373, s. 374

souvětí je kombinace dvou předcházejících, tudíž se v tomto souvětí vyskytuje jak řazení, tak podřazování.⁴⁹

2.3 Věta hlavní a věta vedlejší

„Věta hlavní je věta, která není součástí struktury jiné věty, naopak sama obsahuje syntaktickou pozici, která je obsazena větou vedlejší.“⁵⁰

Myslím si, že udělal vše správně.

2.3.1 Rozdělení vedlejších vět podle větněčlenské funkce

„Věta vedlejší je věta, která je začleněna do struktury jiné věty jako její větný člen.“⁵¹ Podle větněčlenské funkce, kterou vedlejší věty plní ve struktuře řídicích vět, mohou být dále blíže specifikovány a rozděleny do skupin na vedlejší věty podmětne, předmětne, přísudkové, příslovečné, doplňkové a přívlastkové.

Vedlejší věta podmětne „vyjadřuje podmět věty řídicí.“⁵² Tyto věty lze dále blíže specifikovat z hlediska obsahu. Mohou být rozděleny na vedlejší věty podmětne obsahové a podmětne neobsahové. Vedlejší věty podmětne obsahové rozvíjejí obsah výrazu řídicí věty („*Zdá se, jako by se ti v mém obličejí něco neshodovalo*“⁵³), zatímco ve vedlejších větách podmětne neobsahových je vyjádřena substance, osoba či věc („*Kdo se chce věnovat vysokoškolskému studiu, musí se vykázat maturitním vysvědčením*“⁵⁴).

Vedlejší věta předmětne „vyjadřuje předmět věty řídicí.“⁵⁵ Stejně jako vedlejší věty podmětne mohou být i vedlejší věty předmětne rozděleny do dvou skupin, a to na vedlejší věty předmětne obsahové a předmětne neobsahové. Vedlejší věty předmětne obsahové rozvíjejí obsah výrazu řídicí věty („*Představoval jsem si, jak ta liška běhá lesem.*“⁵⁶). Ve vedlejších větách předmětne neobsahových bývá vyjádřena předmětne či vnější objekt děje („*Nevěř tomu, kdo ti lichotí.*“⁵⁷).

⁴⁹ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 374

⁵⁰Tamtéž, s. 328

⁵¹Tamtéž, s. 328

⁵²Tamtéž, s. 334

⁵³Tamtéž, s. 334

⁵⁴Tamtéž, s. 334

⁵⁵Tamtéž, s. 335

⁵⁶Tamtéž, s. 335

⁵⁷Tamtéž, s. 335

Vedlejší věta přísudková nahrazuje jmennou část přísudku. V řídicí větě zbyde pouze sponové sloveso, zatímco jmenná část přísudku tvoří vedlejší větu.

Nejsem ten, za koho mne máte.

Vedlejší věta příslovečná „vyjadřuje příslovečné určení věty řídicí,“⁵⁸ popisuje okolnosti, které provází děj věty řídicí. Jsou rozděleny podle významu na věty místní, časové, způsobové, měrové, prostředkové, věty vyjadřující průvodní okolnost, věty omezovací, výjimečné, zřetelové, příčinné a důvodové, účinkové, podmínkové, přípustkové, podmínkově přípustkové a účelové.

Vedlejší věty příslovečné místní „jsou věty, které vyjadřují příslovečné určení místa své věty řídicí nebo zpřesňují určení místa v ní obecně vyjádřené.“⁵⁹

Vrátili se tam, kam je srdce táhlo.

Vedlejší věty příslovečné časové vyjadřují příslovečné určení času.

Když se Petra vrátila z práce domů, večere již byla připravena na stole.

Vedlejší věty příslovečné způsobové mohou vyjadřovat způsob přímo nebo srovnáním. Srovnání mohou vyjadřovat jako podobnost i jako odlišnost. Nejčastěji se využívají spojky *jako, jak – tak, jinak – než*.

Udělal to tak, jak nejlépe dovedl.

Vedlejší věty příslovečné měrové vyjadřují míru nebo intenzitu věty řídicí. Mohou ji vyjadřovat přímo nebo srovnáním.

Utíkala, co jí síly stačily.

Vedlejší věty příslovečné prostředkové vyjadřují prostředek, s nímž je realizován děj řídicí věty.

Pokusil se okouzlit Ester tím, že jí recitoval verše.

⁵⁸ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 336

⁵⁹BAUER, Jaroslav, GREPL, Miroslav. *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. s. 293

Vedlejší věty příslovečné vyjadřující průvodní okolnost popisují vnější okolnosti, které doprovázejí děj. Zpravidla se v těchto větách používá oznamovací či podmiňovací způsob.

Jan tu zkoušku vzdal, aniž by se pokusil.

Vedlejší věty příslovečné omezovací „vyjadřují omezení platnosti děje ve větě řídicí.“⁶⁰ Zpravidla jsou připojovány k větě řídicí pomocí spojovacího výrazu *pokud*.

Dorazili všichni, pokud jim to čas dovolil.

Vedlejší věty příslovečné výjimečné „vyjadřují výjimečnou okolnost vyňatou z platnosti obsahu věty řídicí.“⁶¹ „Jde o jedinou okolnost, za niž by platil děj, který se v nadřazené větě popírá, nebo by neplatil děj, který se v nadřazené větě tvrdí.“⁶²

Na tvou oslavu nepřijdu, leda bys mě tam opravdu chtěl.

Vedlejší věty příslovečné zřetelové „vyjadřují okolnost, která relativizuje platnost obsahu řídicí věty.“⁶³

Co se týče Petry, byla to velmi dobrá kuchařka.

Vedlejší věty příslovečné příčinné a vedlejší věty příslovečné důvodové vyjadřují buď příčinu, nebo důvod řídicí věty. Věty příčinné vyjadřují konkrétní skutečnost, zatímco věty důvodové vyjadřují skutečnost domnělou.

Opustil ji, protože s ní již dále nemohl žít.

Vedlejší věty příslovečné účinkové vyjadřují důsledek, výsledek či následek malé nebo velké míry intenzity děje.

Adéle měla takový strach, že sotva dýchala.

Vedlejší věty příslovečné podmínkové jsou takové věty, které vyjadřují podmínku. Ve větě vedlejší je obsažena podmínka a obsah řídicí věty je možné realizovat pouze v případě, že se tato podmínka uskuteční. Podmínka může být buď reálná, tedy uskutečnitelná

⁶⁰ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 338

⁶¹Tamtéž, s. 338

⁶²DANĚŠ, František, HLAVSA, Zdeněk, GREPL, Miroslav. *Mluvnice češtiny 3, Skladba*. Praha: Academia, 1987. s. 501

⁶³ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 339

či uskutečněná, nebo nereálná, tedy neuskutečnitelná či neuskutečněná. Reálná podmínka může být vyjádřena buď kondicionálem a spojovacím výrazem *kdyby*, nebo indikativem a spojovacími výrazy *-li*, *jestliže*, *když*. Nereálná podmínka je zpravidla vyjádřena kondicionálem a spojovacím výrazem *kdyby*.

Kdybys přišla včas, nemusela bych se o tebe strachovat.

Vedlejší věty příslovečné přípustkové vyjadřují rozpor nebo nesoulad mezi obsahem věty vedlejší a řídící. I přes tuto skutečnost se děj řídící věty uskuteční.

Udělal jsi to, přestože jsem ti to výslovně zakázala.

Vedlejší věty příslovečné podmínkově přípustkové vyjadřují „okolnost, bez ohledu na niž se uskuteční (neuskuteční) nebo by se uskutečnil (neuskutečnil) děj věty nadřazené“⁶⁴

Zítřejší pojedeme na výlet, i kdyby bylo ošklivé počasí.

Vedlejší věty příslovečné účelové vyjadřují cíl. Tyto věty jsou většinou uvozeny spojovacím výrazem *aby*, po němž následuje podmiňovací způsob. Někdy mohou být ale uvozeny i spojovacím výrazem *ať*, po němž následuje oznamovací způsob.

Udělal to, aby se mu pomstil.

Vedlejší věta doplňková je „větnou realizací doplňku věty řídící.“⁶⁵ Věta doplňková se může vztahovat k podmětu nebo předmětu řídící věty. Věty vztahující se k podmětu řídící věty se vyskytují zřídka. Mnohem častěji se objevují věty vztahující se k předmětu řídící věty, pro tyto věty je typické, že řídící věta obsahuje slovesa smyslového vnímání, popřípadě slovesa jako obdivovat, představit si, zastihnout, považovat, pokládat, uznávat, prohlašovat apod.⁶⁶

Viděla jsem muže, jak přechází silnici.

Vedlejší věta přívlastková „plní funkci přívlastku některého podstatného jména nebo substantivního zájmena ve větě řídící.“⁶⁷ Zpravidla bývá uvozena relativními zájmeny či relativními příslovci.⁶⁸

⁶⁴ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 340

⁶⁵Tamtéž, s. 341

⁶⁶HAUSER, Přemysl. *Základy skladby češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. s. 90

⁶⁷ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 341

Dal mi slib, který nemohl dodržet.

2.3.2 Rozdělení vedlejších vět podle užitých uvozovacích prostředků

Prvním kritériem třídění vět byla větněčlenská funkce, kterou vedlejší věty plní ve struktuře řídicích vět. Kromě tohoto rozdělení existuje i druhé kritérium dělení, tím je třídění vět podle užitých uvozovacích prostředků. Věty složené s vedlejšími větami závislými mohou být dále klasifikovány podle užitých uvozovacích prostředků na věty spojkové a vztažné. Věty spojkové využívají jako uvozovací prostředky podřadicí spojky, zatímco věty vztažné využívají vztažná zájmena a vztažná příslovce. I spojovací výrazy mají ve větě různé funkce, spojky mají funkci pouze spojovací, kdežto vztažná slova přibírají navíc funkci větněčlenskou.⁶⁹

2.4 Podmětová větná struktura a bezpodmětá větná struktura

České větné struktury jsou převážně podmětové struktury. Tyto struktury obsahují základní skladební dvojici (syntagma), tedy podmět a přísudek. Podmět nemusí být explicitně vyjádřen, v některých případech může být vypuštěn, avšak z kontextu je patrné, že jde o podmětovou větnou strukturu.⁷⁰ Bezpodmětá větná struktura „predikuje určitý příznak nějaké skutečnosti,“⁷¹ tato skutečnost buď není pojmenována, nebo ji pojmenovat vůbec nelze. Bezpodmětá větná struktura obsahuje sloveso v neosobním tvaru, tzn. 3. osobu singuláru indikativu, popř. kondicionálu, tento tvar však neodkazuje k žádné osobě (*pršelo, prší, bude pršet, pršelo by*). K bezpodměté větné struktuře se řadí i spojení jako *To prší. Ono sněží.*, v tomto případě výrazy *ono* a *to* nejsou podměty, ale jedná se o citové částice, které mohou vyjadřovat údiv či překvapení. Tyto věty mohou být dále rozděleny na vlastní a nevlastní. Vlastní věty formulují původní vyjádření (*Prší. Zvoní mi v uších. Daří se mi skvěle.*), zatímco u nevlastních vět proběhla transformace z původních podmětných vět (*Sedí se mi dobře. Na zemi se hemžilo mravenci. O tom se mu ani nesnilo.*)⁷²

⁶⁸ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 334, s. 335, s. 336, s. 337, s. 338, s. 339, s. 340, s. 341, s. 342

⁶⁹Tamtéž, s. 330

⁷⁰Tamtéž, s. 292

⁷¹HAUSER, Přemysl. *Základy skladby češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. s. 32

⁷²Tamtéž, s. 32, s. 33, s. 34, s. 35

2.5 Příisudek

Příisudek neboli predikát je „závislý člen predikační dvojice,“⁷³ který vyjadřuje děj, stav anebo vlastnost podmětu. Zpravidla je vyjádřen verbem finitem, tedy slovesem v určitém tvaru (*Tatínek vyzvedl malého Petra ve školce.*), ve výjimečných případech může být vyjádřen i onomatopoickým citoslovcem (*Žába zbluňk do rybníka*), infinitivem (Petra se jich ne a ne zbavit) či „výraznou pauzou, která nahrazuje sponové sloveso (*Mladost – radost.*)“⁷⁴

Příisudek dělíme podle způsobu jeho vyjádření na příisudek slovesný a příisudek slovesně-jmenný.

Slovesný příisudek lze dále třídit na jednoduchý slovesný příisudek, složený slovesný příisudek a souslovný příisudek. Jednoduchý slovesný příisudek je tvořen tvarem jednoho slovesa. Tento příisudek se může z morfologického hlediska dále dělit na příisudek tvořený jednoduchými slovesnými tvary (*Maminka vaří oběd.*) a na příisudek tvořený složenými slovesnými tvary (*Zítř budeme opatrovat Honzika.*). Složený slovesný příisudek se skládá z určitého tvaru modálního (moci, smět, muset, mít, chtít), fázového slovesa (začít, začínat, přestat, přestávat, zůstat) či slovesa dát a nechat, a z infinitivu plnovýznamového slovesa (*Musel jsi to opravdu udělat?*). Souslovný slovesný příisudek je tvořen „frazologickým slovesným pojmenováním, jehož části nelze rozvíjet samostatně (*Petrpřišel s křížkem po funuse.*), dále může být tvořen slovesným souslovím (*Dávám pozor na moji sestru.*) nebo tzv. multiverbálním slovesným výrazem (*Vedoucí provedl kontrolu.*)“⁷⁵ V posledních dvou typech souslovného příisudku je možné rozvíjet substantivum samostatně (*dát velký pozor, provést důkladnou kontrolu.*)⁷⁶

Příisudek slovesně-jmenný se skládá ze „sponového slovesa, které nemá vlastní věcný význam nebo ho má velmi obecný, a ze jmenné části, která je významovým jádrem příisudku“⁷⁷ (*Sestra je policistkou. Karolína je nemocná.*).

⁷³ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 307

⁷⁴Tamtéž, s. 308

⁷⁵Tamtéž, s. 308

⁷⁶Tamtéž, s. 307, s. 308

⁷⁷Tamtéž, s. 308

2.6 Větovorné vztahy

Větovorné vztahy mohou být dvojího typu, a to rozvíjení (valenční a nevalenční) a zmnožení (koordinační a adordinační). Rozvíjení je „doplnění členu jiným členem, prohlubující větnou strukturu o jeden stupeň a vytvářející elementární syntaktickou konstrukci“⁷⁸ (*myje nádobí, krásná dáma*). Jedním typem rozvíjení je valenční rozvíjení neboli valence, která je definovaná jako „schopnost slova vyžadovat rozvíjející člen.“⁷⁹ Tvar rozvíjejícího členu určuje rozvíjený člen (*my chodíme, přátelský ke všem*).

Zmnožení je „vztah, jímž se pouze násobí obsazení jedné větné pozice, větná struktura se jím nerozvíjí, pouze se komunikačně komplikuje.“⁸⁰ Zmnožení může být dále členěno na koordinační a adordinační.

Koordinační zmnožení neboli koordinace je „násobení výrazů referenčně různých v jedné syntaktické pozici.“⁸¹ Tyto členy na sobě významově nezávisají, ale je mezi nimi významová souvislost, zpravidla se jedná o vztahy slučovací (*Vlastnil auto i motorku.*), odporovací (*Tvářil se ustaraně, ale přívětivě.*), vylučovací (*Koupíš si raději sako nebo svetr?*) a stupňovací (*K hlavnímu chodu si dal nejen předkrm, ale i dezert.*).⁸² Koordinační skladební skupiny mohou obsahovat nejen větné členy, ale i vedlejší věty. „O koordinace v rámci souvětí jde tehdy, jestliže věty v rámci souvětí jsou relativně obsahově samostatné, tj. jedna klauze ani nedoplňuje, ani nedeterminuje (obsahově neurčuje) druhou. Koordinace může být vyjádřena syndeticky, tj. pomocí spojky, nebo asyndeticky, tj. beze spojky.“⁸³ Na rozdíl od koordinačního zmnožení je adordinační zmnožení (adordinace) „rozšíření výrazu o výrazy referenčně se překrývající v jedné syntaktické pozici.“⁸⁴

Vymezení adordinačního vztahu je velmi komplikované. J. Bauer a M. Grepl v publikaci *Skladba spisovné češtiny* označují tento vztah jako přístavek (apozice), jenž je definován jako „shodný substantivní přívlástek, který je připojený k řídicímu jménu volně.“⁸⁵ Přístavek zpřesňuje, omezuje či vysvětluje, pro označení jedné skutečnosti používá dvě různá pojmenování, řadí se vždy za řídicí jméno a v textu je oddělen čárkou. „Apozice je tedy druh

⁷⁸ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 367

⁷⁹Tamtéž, s. 367

⁸⁰Tamtéž, s. 367

⁸¹Tamtéž, s. 367

⁸²ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013. s. 549, s. 550

⁸³Tamtéž, s. 796

⁸⁴ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 367

⁸⁵BAUER, Jaroslav, GREPL, Miroslav. *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. s. 129

vztahu determinačního, a to vztah povahy atributivní.⁸⁶ Právě kvůli tomuto determinačnímu vztahu jsou „mezi oběma členy apozičního spojení navrstveny různé vztahy obsahové.“⁸⁷ Přístavek je tedy dále klasifikován podle obsahu na přístavek vysvětlovací (k připojení jsou použity spojovací výrazy *to jest, a to, totiž*), zužovací (k připojení jsou použity spojovací výrazy *zejména, zvláště*) a shrnující (k připojení jsou použity spojovací výrazy *zkrátka, slovem*).⁸⁸ V publikaci *Skladba spisovné češtiny* od M. Grepla a P. Karlíka je pro tento jev používán pojem vztahy povahy apoziční. Tyto vztahy spojují výrazy, které označují stejnou skutečnost. Dochází tedy k sémantické determinaci, ke zpřesnění, specifikaci, konkretizaci, zúžení, rozšíření či vysvětlení. Právě kvůli sémantické determinaci a formální kongruenci je toto substantivum považováno za specifický druh přívlastku. „Typickou formou realizace apozičního vztahu je tzv. juxta pozice: aponované výrazy se řadí k výrazu základnímu volně.“⁸⁹

Vedle termínu vztahy povahy apoziční se v jiných pracích užívá termín adordinace. V publikaci *Akademická gramatika spisovné češtiny* není přístavek vnímán jako shodný přívlastek, ale jako zmnožení syntaktické pozice. Tyto členy mezi sebou mohou mít různé významové vztahy, jde o vztahy identifikační, kvalifikační, ekvivalentní, množinové (vztahy množinové se dále dělí na výčet, příklad, vytčení a shrnutí), zpřesňující a opravující.⁹⁰

Karel Hynek Mácha, známý český spisovatel, se proslavil svou básní Máj.

2.7 Polovětné konstrukce

Polovětné konstrukce jsou „konstrukce, které jsou funkčně synonymní s větou, vyjadřují v podstatě stejný obsah jako věta, kterou zastupují, ale nemají vlastní mluvnickou formu věty (slovesný přísudek).“⁹¹ Jejich základ tvoří přechodník, infinitiv nebo přídavné jméno slovesné, podle jejich základu je dělíme na polovětné konstrukce přechodníkové, infinitivní a přívlastkové (konstrukce s přídavným jménem slovesným).

⁸⁶BAUER, Jaroslav, GREPL, Miroslav. *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. s. 129

⁸⁷Tamtéž, s. 130

⁸⁸Tamtéž, s. 130

⁸⁹GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr. *Skladba spisovné češtiny: Vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. s. 220

⁹⁰ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013. s. 549, s. 550

⁹¹HAVRÁNEK, Bohuslav, JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. s. 385

Přechodníková polovětná konstrukce je taková konstrukce, jejíž základ tvoří přechodník přítomný či minulý. Tato konstrukce má platnost rozvíjejícího větného členu, ve většině případů se jedná o doplněk. Činitel děje, který je vyjádřený v této konstrukci, musí být vždy shodný s podmínkem věty, která je rozvíjena. Zpravidla se ve větě odděluje čárkou, ve výjimečných případech se čárkou oddělovat nemusí, tyto výjimky tvoří málo rozvíté konstrukce.⁹²

Dívka, stojíc na náměstí, marně se ohlížela za svým milým.

Infinitivní polovětnou konstrukci tvoří infinitiv. Může mít platnost nejen větného členu rozvíjejícího, ale i základního.

Smyslem tohoto předmětu je naučit děti správně se rozhodnout.

Základ přívlastkové polovětné konstrukce tvoří slovesné přídavné jméno, proto bývají označovány i jako polovětné konstrukce se slovesnými přídavnými jmény. Mohou být dále specifikovány podle typu zakončení na konstrukce „se zpřídavnělým přechodníkem přítomným (zakončené na -ící, -oucí), se zpřídavnělým přechodníkem minulým (zakončené na -ší, -vší), se zpřídavnělým přičestím trpným (zakončené na -ný, -ený, -tý) a se zpřídavnělým přičestím minulým (zakončené na -lý).“⁹³ Ve větě mají funkci rozvíjejícího větného členu, a to přívlastku.

Dívka sedící vedle mě se nepřestávala usmívat.

Polovětné konstrukce přechodníkové, infinitivní a přívlastkové můžeme dále blíže charakterizovat podle toho, na jaké pozici se ve větě vyskytují. Existují dvě možnosti, buď mohou být v antepozici, nebo v postpozici. V případě, že se polovětná konstrukce vyskytuje před řídicím substantivem, mluvíme o pozici anteponované, pokud se vyskytuje za řídicím substantivem, mluvíme o pozici postponované.⁹⁴

⁹²HAVRÁNEK, Bohuslav, JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. s. 387

⁹³HAVRÁNEK, Bohuslav, JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. s. 388

⁹⁴Tamtéž, s. 385, s. 386, s. 387, s. 388

2.8 Zvláštnosti větné stavby, výpovědní modifikace

Některé věty mohou obsahovat konstrukční zvláštnosti či výpovědní modifikace. Tyto jevy bývají souhrnně označovány jako zvláštnosti větné stavby a řadí se k nim samostatné větné členy, osamostatněné větné členy, nevětné vsuvky, elipsy, oslovení/vokativy a citoslovce.⁹⁵

Samostatné větné členy

Samostatné větné členy jsou takové výrazy, které stojí mimo větu, ale jsou zařazeny do její bezprostřední blízkosti, to znamená, že jsou umístěny buď před větou, nebo za ni. Jelikož patří k této větě, mají vlastnosti podmětu, předmětu nebo příslovečného určení, zpravidla jsou doplněny o odkazovací výraz.

Klára, to bývala nejkrásnější dívka ze školy. V Plzni, tam jsem se tenkrát poprvé zamiloval.

Osamostatněné větné členy

Osamostatněné větné členy jsou na konci věty a musí od ní být odděleny buď zvukově, nebo graficky. Zpravidla bývají odděleny tečkou. Toto oddělení či rozčlenění věty se nazývá parcelace. Osamostatněné větné členy „si zachovávají konstrukční i sémantické vlastnosti příslušných větných členů, nejsou samostatnými výpověďmi.“⁹⁶

Nesdílím tvůj názor. Ani trochu.

Parenteze (vsuvka)

Vsuvky nepatří do základní textové roviny, obsahují vedlejší informace, komentáře nebo hodnotící poznámky. „Přetínají syntaktickou strukturu výpovědi a do této struktury nejsou zapojeny větnými vztahy.“⁹⁷ Vsuvky narušují promluvovou linii tím, že do ní vkládají sdělení, která s danou linií vůbec nesouvisí. Vsuvky lze podle Bauera a Grepla klasifikovat na doplňující a vysvětlující poznámky mluvčího k obsahu (*Tenkrát – takhle na začátku července – jsme se vyrazili na dovolenou.*), vyjádření postoje mluvčího k obsahu (*Skončilo to – jestli se nemýlím – výhrou domácích.*), poznámky mluvčího ke způsobu vyjádření (*On o ní pečoval –*

⁹⁵ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 296

⁹⁶Tamtéž, s. 297

⁹⁷Tamtéž, s. 298

řekněme – opravdu svědomitě.) a na výrazy kontaktné povahy (*Božena Němcová se narodila – jak všichni dobře víte – ve Vídni.*).⁹⁸

Elipsy (výpustky)

Elipsa je „nevyjádření částí věty, které jsou podle modelové struktury částmi konstrukce dané věty a které by bylo možno doplnit, neboť se vyzumívají z kontextu nebo ze situace.“⁹⁹ Užívání elipsy je způsobeno tím, že autor se snaží o stručnost, případně se nechce opakovat. Nejčastěji se vypouští podměty, ale může se elidovat jakýkoli větný člen.

Oslovení

Oslovení označuje adresáta řeči, je „buď samostatnou výpovědí, nebo výpovědní funkci ztrácí zapojením do jiné výpovědi ve funkci upozornovacího signálu nebo kontaktního prostředku.“¹⁰⁰ Může být buď ve tvaru nominativu, nebo vokativu. (*Petře, co tam zase vyvádíš?*).

Citoslovce

Citoslovce nejsou do výpovědi syntakticky zapojena. V případě, že stojí samostatně, tvoří citoslovečné výpovědi (*Br! Fuj.*), anebo se „významově zapojují do výpovědi jako její expresivní modifikátor“¹⁰¹ (*Fuj, to se mi vůbec nelíbí*) nebo jako kontaktní prostředek (*Halo, slyšíš mě?*). Avšak jedná-li se o onomatopoická citoslovce, mohou tvořit věty jednočlenné i dvoječlenné (*Najednou frnk pryč. Žába žbluňk do rybníka.*).

2.9 Odchytky od pravidelnosti ve větné stavbě

K odchytkám od pravidelnosti ve větné stavbě se řadí anakolut, zeugma, kontaminace a atrakce, tyto odchytky jsou syntakticky nesprávné a hodnotí se jako chybné, bývají označeny jako nemotivované či neúmyslné. Vedle odchytek nemotivovaných existují i odchytky motivované, které mohou být v textu užity záměrně, a mohou sloužit k ozvláštňení textu, proto nejsou hodnoceny jako nesprávné, mezi ně se řadí apoziopse.

⁹⁸BAUER, Jaroslav, GREPL, Miroslav. *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. s. 225

⁹⁹ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 298

¹⁰⁰Tamtéž, s. 299

¹⁰¹Tamtéž, s. 299

Anakolut

Anakolut neboli vyšinutí z větné konstrukce je způsoben změnou větného schéma.

Karolína večer, když usínala, bylo jí smutno.

Zeugma

Zeugma neboli spřežení dvou různých vazeb v jednu je zapříčiněno tím, že u souřadně spojených členů se využije pouze jedna vazba, přestože tyto členy vyžadují vazbu rozdílnou.

Neuměl zaujmout jasné stanovisko, byl pro i proti tomuto návrhu.

Kontaminace

Kontaminace je zkřížení či směšování vazeb. Výraz se použije s chybnou vazbou, to bývá způsobeno podobnostijinému výrazu či jejich významovou blízkostí.

Dnes jsme ve škole diskutovali problém globálního oteplování.

Atrakce

Atrakce je skladební spodoba, při níž dochází k „nenáležitému přizpůsobování sousedních tvarů.“¹⁰²

V půli cestě jsme si uvědomili, že jsme odbočili špatně.

Apoziopeze

Apoziopeze neboli nedokončená výpověď může narušit normální vyjádření, k nedokončení věty může docházet „z různých důvodů, např. proto, že mluvčí neví, jak větu dokončit, nebo nemá už příležitost ji dokončit. Apoziopeze bývá i záměrná. Může naznačovat více možností pokračování.“¹⁰³ V textu je vyznačena graficky, pomocí třech teček.¹⁰⁴

Okamžitě mi odpověz, nebo...

¹⁰²ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 300

¹⁰³Tamtéž, s. 300

¹⁰⁴Tamtéž, s. 296, s. 297, s. 298, s. 299, s. 300

III. METODY A CÍLE PRÁCE

Předmětem zkoumání této diplomové práce je provést syntaktickou analýzu textů vybraného českého autora. Pro analýzu byl zvolen text románu Nesnesitelná lehkost bytí od Milana Kundery. První kapitolu tvoří charakteristika analyzovaného textu. Nejprve je popsán umělecký styl, za ním následuje charakteristika Milana Kundery a jeho díla Nesnesitelná lehkost bytí. Prvním krokem při tvorbě této diplomové práce je vyhledání a prostudování odborné literatury, která se vztahuje k vymezeným kritériím zkoumání. Po prostudování této literatury zpracujeme kapitolu Kritéria analýzy, která vychází primárně z publikace Čeština - řeč a jazyk (M. Čechová, 2011). Dalšími teoretickými východisky jsou publikace Skladba spisovné češtiny (J. Bauer, M. Grepl, 1975), Mluvnice češtiny 3, Skladba (F. Daneš, Z. Hlavsa, M. Grepl 1987), Skladba spisovné češtiny (M. Grepl, P. Karlík, 1986), Základy skladby češtiny (P. Hauser, 2008), Česká mluvnice (B. Havránek, A. Jedlička, 1963) a Akademická gramatika spisovné češtiny (F. Štícha, 2013). V kapitole Kritéria analýzy se nejprve zabýváme výpovědí, její komunikační funkcí a vztahy. Následuje charakteristika věty jednoduché, věty složené a souvětí, to rozdělujeme na jednoduché souvětí s řazením a podřazováním a na souvětí složité. Dalším krokem je popis vět hlavních a vedlejších, u vedlejších vět se zaměřujeme na jejich rozdělení podle větněčlenské funkce a podle užitých uvozovacích prostředků. Další kapitolu tvoří charakteristika podmětové a bezpodměté větné struktury. Dalším vytyčeným kritériem zkoumání je problematika přísudku, ten je rozdělen na přísudek slovesný a slovesně-jmenný. V teoretické části jsou zohledněny větotvorné vztahy dvojího typu, a to rozvíjení (valenční a nevalenční) a zmnožení (koordinační a adordinační). Další kapitola se zabývá polovětnými konstrukcemi, ty jsou rozděleny na přechodníkové, infinitivní a přívlastkové. Sledujeme zvláštnosti větné stavby. Jako poslední uvádíme odchylky odpravidelnosti ve větné stavbě.

Vlastní analýza se zabývá zkoumáním vybraného jazykového materiálu na základě kritérií stanovených v teoretické části. Po excerpce jazykového materiálu nejprve provedeme kvantitativní analýzu, po ní následuje kvalitativní analýza zahrnující popis daných kritérií a prezentaci příkladů vyskytujících se ve zkoumaném textu.

Výsledky této syntaktické analýzy jsou shrnuty v závěrečné kapitole.

IV. VLASTNÍ ANALÝZA

V teoretické části diplomové práce jsou popsána kritéria zkoumání, z nichž vyplývá analýza textu.

Analyzováno bylo celkem 213 větných celků, všechny byly převzaty z díla *Nesnesitelná lehkost bytí* od Milana Kundery. Za větný celek je považován úsek od velkého písmena k tečce či k jinému interpunkčnímu znaménku, kterým může být otazník nebo vykřičník.

Věta a výpověď

Prvním krokem při analyzování textu je vymezení útvarů věta a výpověď. V textu se vyskytuje celkem 493 vět a 278 výpovědí. Výpovědi dále rozdělujeme do tří skupin, první skupinu tvoří výpovědi větné, druhou skupinu výpovědi souvětne a třetí skupinu výpovědi nevětne.

Prvním typem výpovědi je výpověď větná, tato výpověď je založena na struktuře s verbem finitem a jejím systémovým základem je věta jednoduchá. Jedná se o základní typ výpovědi, to se projevuje i v analýze, v níž tento typ jasně převyšuje ostatní, konkrétně se jedná o 175 případů (*Tak se narodila Tereza. Terezina matka nešišlala. Doma neexistoval stud.*).

Druhým typem výpovědi je výpověď souvětne, jejíž systémový základ tvoří věta složená, tento typ výpovědi se objevuje též velmi často, jedná se o 110 případů. (*Nenáviděla milence, kteří mají na kolenou mozoly. Seděl na žluté lavičce, z níž bylo vidět ke vchodu restaurace. Víme už také, že duše není než činnost šedé hmoty mozku.*).

Třetím typem je výpověď nevětne, jejím systémovým základem je větný ekvivalent. Výpověď nevětne se vyskytuje opravdu jen zřídka, pouze ve dvou případech (*Ano. Jeden koňak.*).

Z analýzy typů výpovědí vyplývá, že tento text je tvořen převážně výpověďmi větnými a souvětnými. Výpověď nevětne se objevuje pouze ve výjimečných případech.

Formální vztahy výpovědi v textu

Jak již bylo zmíněno v teoretické části, formální spojení výpovědi v textu může být uskutečněno třemi způsoby, a to řazením, podřazováním či vsouváním. Nejčastějším typem spojování výpovědi v analyzovaném textu je řazení, kdy jsou výpovědi vedle sebe řazeny lineárně.

V analyzovaném textu se objevují všechny typy řazení, a to spojování výpovědi pomocí spojovacích prostředků, v tomto případě vzniká souvětí, to může být dále členěno na souvětí slučovací, stupňovací, odporovací, vylučovací, důvodové, důsledkové, vysvětlovací (*Nejsmutnější muž za krátký čas ve vězení zemřel a matka s defraudantem a Terezou odešla do malého bytu pod horami. Chtěla by někam výš, ale v tomto malém městě žádné výš pro ni neexistovalo.*), připojováním výpovědi po koncovém signálu pomocí připojovacích prostředků (*Vzpomněla si, že dokud bydlila v Praze u dosud nerozvedených rodičů, jejich dům měl číslo šest. Ale řekla něco jiného (a my můžeme ocenit její lstivost.)*) i kladení výpovědi vedle sebe bez spojovacích a připojovacích prostředků.¹⁰⁵ Pokud jsou výpovědi takto kladeny vedle sebe, mluvíme o dvou způsobech řazení, buď asyndeticky, to znamená, že mezi výpověďmi chybí spojovací prostředek (*Matka hlasitě smrká, vypráví lidem nahlas o svém sexuálním životě, předvádí svůj umělý chrup. Terezin otčím pracoval v úřadě, matka byla prodavačkou v obchodě.*) nebo se jedná o juxtapozici, to znamená, že výpovědi jsou řazeny vedle sebe, ale není možné je spojit spojovacím prostředkem (*Když nesla z výčepu koňak pro Tomáše, snažila se číst v té náhodě: jak je to možné, že právě teď, když nese koňak tomu neznámému muži, který se jí líbí, slyší Beethovena? Náš každodenní život je bombardován náhodami, přesněji řečeno nahodilými setkáními lidí a událostí, jimž se říká koincidence: Tomáš se objeví v restauraci a zároveň se ozve hudba Beethovena.*).

Druhým způsobem spojování výpovědi v textu je podřazování, tento jev se při analýze objevoval velmi zřídka. Podřazovány mohou být závislé věty s plnou výpovědní funkcí, tedy nepravé věty vedlejší (*Proto trvá na tom, aby dcera zůstala s ní ve světě nestoudnosti, kde mládí a krása nic neznamenají, kde celý svět je jeden obrovský koncentrační tábor těl, která se podobají jedno druhému a duše v nich jsou neviditelné.*) nebo závislé věty s funkcí komentující poznámky, které mají formu závislé věty a od vsuvky se odlišují tím, že nevyjadřují doplňující informaci, ale obsahují vyjádření osobního postoje k dané výpovědi (*Tereza, která, jak víme, toužila po něčem "vyšším", šla na koncert.*).

¹⁰⁵ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 375

Posledním typem organizace výpovědi je vsouvání, přičemž je jedna výpověď vložena do jiné výpovědi, zpravidla dochází k jejímu grafickému odlišení (*Je to možná těch několik náhod (mimořádně docela skromných, šedivých, vsutku hodných tohotobezvýznamného města), které uvedly do pohybu její lásku a staly se pramenem energie, kterou nevyčerpá do konce života.*). Tento typ spojování se v textu vyskytuje stejně jako podřazování velmi zřídka.

Věta jednoduchá, věta složená a souvětí

V teoretické části se pracuje s pojmy věta jednoduchá, věta složená a souvětí. Věta složená bývá tradičně označována jako souvětí podřadné, zatímco souvětí bývá tradičně označováno jako souvětí souřadné.

Věta jednoduchá obsahuje výhradně jednu predikaci. Při analýze se vyskytovaly věty jednoduché v 77 případech (*Armáda její duše se vyhrnula na palubu těla. Právě na té lavičce seděla včera s knihou v klíně! Kniha byla pro Terezu poznávacím znamením tajného bratrstva.*).

Věty složené se v analyzovaném textu vyskytují ve stejném počtu jako věty jednoduché, také 77 příkladů. Jedná se o věty, do jejichž struktury se zapojuje jiná věta jako větný člen. Zapojené věty mohou mít různé funkce a podle jejich funkce se dále rozlišují, klasifikace těchto vět bude blíže popsána v následující části, která se zabývá rozdělením vedlejších vět podle větněčlenské funkce.

V následujících příkladových větách získává zapojená věta funkci přívlastku (*Provinění, které cítila, bylo nejasné jak dědičný hřích. Potkala nemužného muže, který měl za sebou několik defraudací a dvě rozvedená manželství. Mladíci, kteří se procházeli kolem ní s hlučícími tranzistory v ruce, jí připadali hloupi.*), zatímco v následujících větách získává zapojená věta funkci předmětu (*Matka vysvětlovala Tereze neustále, že být matkou znamená všechno obětovat. Zapomínala, že nos je jen vyústění hadice na přívod vzduchu do plic. Víme už také, že duše není než činnost šedé hmoty mozku.*).

V teoretické části byly zmíněny dva typy souvětí, a to souvětí s řazením a souvětí s podřazováním.

Jednoduché souvětí s řazením

Souvětí s řazením může být dále rozděleno na souvětí koordinační a souvětí determinační. Ke koordinačnímu souvětí řadíme souvětí slučovací, stupňovací, odporovací a vylučovací, k determinačnímu souvětí řadíme souvětí důsledkové, důvodové a vysvětlovací.

Z analýzy výsledků vyplývá, že souvětí koordinační jasně převyšuje souvětí determinační. Nejčastěji se v textu vyskytuje souvětí slučovací, a to celkem v 92 případech.

Pokud se jednalo o syndetické připojení vět, tedy pomocí spojovacího výrazu, objevovala se nejčastěji spojka *a* (*Doprovodila ho pak na nádraží a on jí dal na rozloučenou vizitku s telefonním číslem. Přicházející láska v ní však zjitřila smysl pro krásu a ona na tu hudbu už nikdy nezapomene.*), časté bylo i asyndetické spojení vět (*Terezin otčím pracoval v úřadě, matka byla prodavačkou v obchodě. Matka hlasitě smrká, vypráví lidem nahlas o svém sexuálním životě, předvádí svůj umělý chrup.*).

Souvětí odporovací se řadí s počtem výskytu za souvětí slučovací, avšak rozdíl v počtu užití je oproti souvětí slučovacímu markantní, v analyzovaném textu se vyskytuje ve 14 případech. Ve většině případů je věta připojena spojovacím výrazem *ale* (*Otčím nechodil nahý, ale vešel do koupelny vždycky, když byla Tereza ve vaně. Chtěla by někam výš, ale v tomto malém městě žádné výš pro ni neexistovalo.*).

Posledním typem koordinačního souvětí je souvětí stupňovací, to se v textu vyskytovalo pouze dvakrát, oba případy byly připojeny spojkou *nejen, ale, příp. nejenomže, ale* (*Hůl dandyho nejen odlišovala, ale činila ho moderním a módním. Nejenomže byla matce fyzicky podobná, ale zdá se mi chvílemi, že její život byl jen prodloužením matčina života, asi tak jako běh koule na kulečníku je jen prodloužením pohybu hráčovy ruky.*).

Co se souvětí determinačního týče, je zastoupeno souvětím důsledkovým (*Vinni byli všichni: vinen byl první manžel, mužný a nemilovaný, který ji neposlechl, když mu šeptala do ucha, aby dal pozor; vinen byl druhý manžel, nemužný a milovaný, který ji zatáhl z Prahy do malého města a proháněl jednu ženu za druhou, takže nevycházela ze žárlivosti. Umí ho s podivuhodnou obratností uvolnit jazykem v ústech, takže jí při širokém úsměvu padá horní čelist k dolním zubům a její tvář má náhle hrůzný výraz.*).

Jednoduché souvětí s podřazováním

Jednoduché souvětí s podřazováním je souvětí s nepravou větou vedlejší. V textu se vyskytují souvětí s nepravou větou vedlejší velmi ojediněle. Tyto nepravé vedlejší věty jsou připojeny buď relativním zájmenem, nebo relativním příslovcem (*Proto trvá na tom, aby dcera zůstala s ní ve světě nestoudnosti, kde mládí a krása nic neznamenaají, kde celý svět je jeden obrovský koncentrační tábor těl, která se podobají jedno druhému a duše v nich jsou neviditelné. Jsou na nástupišti, kde právě někdo spadl pod vlak.*).

Složitá souvětí

Složitá souvětí jsou taková, která obsahují tři a více přiřazených útvarů, těmito útvary jsou buď věty jednoduché, nebo složené. Pokud se v těchto souvětích vyskytuje pouze jeden druh významového vztahu, jsou pojmenována po něm, pokud se vyskytuje více druhů, jsou nazývána smíšenými.

V textu se vyskytují složitá souvětí pouze zřídka, ve většině případů se jedná o souvětí s jedním druhem významového vztahu, jde o souvětí slučovací (*Vrací se k němu, opakuje ho, mění, rozvíjí jako skladatel téma své sonáty. Spravovala domácnost, starala se o sourozence, celou neděli uklízela a prala.*).

Tento fakt koresponduje s analýzou souvětí v předchozí kapitole, v níž bylo zjištěno, že souvětí slučovací jasně převládá nad všemi ostatními souvětími. Ve výjimečných případech se objevují i souvětí smíšená (*Matka ji vzala z gymnázia, a ona pracovala od patnácti let jako číšnice a všechno, co vydělala, jí odevzdávala. – V tomto případě se kombinuje souvětí důsledkové a slučovací.*).

Věta hlavní a věta vedlejší

Rozdělení vedlejších vět podle větněčlenské funkce

Podle větněčlenské funkce dělíme věty vedlejší na vedlejší věty podmětne, předmětne, přísudkové, příslovečné, doplňkové a přívlastkové. V analyzovaném textu nebyly zastoupeny vedlejší věty přísudkové a doplňkové, zatímco frekvence výskytu ostatních vedlejších vět byla velmi podobná. Jedinou výjimku tvořily vedlejší věty podmětne.

V textu se **podmětne** vedlejší věty vyskytovaly v nejmenším počtu ve srovnání s ostatními větami (*Bylo by hloupé, aby se autor snažil čtenáři namluvit, že jeho postavy*

skutečně žily. Nejenom že byla matce fyzicky podobná, ale zdá se mi chvílemi, že její život byl jen prodloužením matčina života, asi tak jako běh koule na kulečnicku je jen prodloužením pohybu hráčovy ruky. Unikalo jí, že jsou moderní.).

Vedlejší věty **předmětné**, které vyjadřují předmět věty řídicí, se v textu vyskytují hojně (*Dnes ovšem tělo není neznámé: víme, že to, co tluče v hrudi, je srdce a že nos je vyústěním hadice, která čouhá ven z těla, aby přiváděla kyslík do plic. Kdysi dávno člověk poslouchal udiveně, jak se v jeho hrudi ozývá zvuk pravidelných úderů a netušil, co to je. Tato situace ukazuje názorně, že nenávist vůči dceři byla v matce silnější než žárlivost na manžela.).*

Mezi tyto věty řadíme i věty, které tvoří nepřímou řeč. Nepřímou řeč mluvčí používá, v případě, že informuje o svém výroku nebo o výroku cizí osoby (*Jednoho dne zjistila, že má kolem očí plno vrásek a řekla si, že její manželství je nesmysl. Když zkonstatovala, že všechno ztratila, hledala viníka. Volal ji, že chce platit.).* U posledního příkladu pozorujeme elipsu nadřazené věty (*Volal ji, /a řekl/ že chce platit.).*

Vedlejší věty **příslovečné** vyjadřují příslovečná určení, dělíme je podle významu na věty místní, časové, způsobové, měrové, prostředkové, věty vyjadřující průvodní okolnost, věty omezovací, výjimkové, zřetelové, příčinné a důvodové, účinkové, podmínkové, přípustkové, podmínkově přípustkové a účelové.

Vedlejší věty **příslovečné časové** vyjadřují příslovečné určení času. Tyto věty jsou zastoupeny ve vybraném textu velmi často (*Otčím nechodil nahý, ale vešel do koupelny vždycky, když byla Tereza ve vaně. Když se Tomáš vrátil z Curychu do Prahy, přepadl ho pocit nevolnosti z myšlenky, že jeho setkání s Terezou bylo způsobeno šesti nepravděpodobnými náhodami.).*

Vedlejší věty **příslovečné způsobové** vyjadřují způsob. V textu se tento druh vedlejších vět vyskytuje vzácně (*Snažíme se v ní číst, jako čtou cikánky z obrazců, které vytvoří sedlina kávy na dně šálku.).*

Vedlejší věty **příslovečné měrové** vyjadřují míru nebo intenzitu. Mohou ji vyjadřovat přímo, účinkem (*Byl tak smutný, že mu bylo všechno jedno. Bylo tedy na pódiu kvarteto muzikantů a v sále trio posluchačů, ale hudebníci byli tak milí, že nezrušili koncert a hráli celý večer jen pro ně poslední tři Beethovenova kvarteta. Byla ovšem příliš mladá, než aby si*

mohla na sobě uvědomit vlastní staromódnost.) nebo srovnáním (*Ale není událost právě naopak o to významnější a privilegovanější, oč více náhod je k ní zapotřebí*).

Vedlejší věty příslovečné **příčinné** se v textu vyskytují zpravidla se spojkamiprotože a že. Výjimku tvoří věta se spojkou *jelikož* (*Že si nakonec vybrala toho devátého, nebylo ani tak proto, že byl ze všech nejmužnější, ale proto, že když mu šeptala do ucha při milování "dávej pozor, dávej moc pozor!", on naschvál pozor nedával a ona si ho musila honem vzít za muže, protože se jí nepodařilo včas sehnat lékaře, který by jí udělal potrat. Její slova zněla přesvědčivě, protože byl za nimi prožitek ženy, která ztratila všechno kvůli svému dítěti. Jelikož se bála, aby ji při tom nepřistihla matka, měly její pohledy do zrcadla ráz tajné neřesti*).

Vedlejší věty příslovečné **podmínkové** jsou takové věty, které vyjadřují podmínku (a to reálnou i ireálnou). Podmínkové věty jsou vyjádřeny jak kondicionálem a spojovacím výrazem *kdyby* (*Kdyby v restauraci seděl u stolu místo Tomáše místní řezník, Tereza by si neuvědomila, že se z rádia ozývá Beethoven, i když setkání Beethovena a řezníka je také zajímavá koincidence*), tak indikativem a spojovacími výrazy *li a jestli* (*Je-li mateřství ztělesněnou Obětí, pak úděl dcery znamená Dluh, který nelze nikdy splatit. Jestli se dcera chce emancipovat a trvat na nějakých právech - třeba zamknout se v koupelně -, je to pro matku nepřijatelnější než eventuální manželův sexuální zájem o Terezu*).

Vedlejší věty příslovečné **účelové** vyjadřují cíl děje. V analyzovaném textu jsou se spojovacím výrazem *aby*, po němž následuje kondicionál (*Dnes ovšem tělo není neznámé: víme, že to, co tluč v hrudi, je srdce a že nos je vyústěním hadice, která čouhá ven z těla, aby přiváděla kyslík do plic. Byla ochotná udělat nevímco, jen aby si vysloužila její lásku. Matka toho hned využila, aby vyprávěla, jak její dcera chtěla včera chránit její stud*).

Ostatní druhy vedlejších vět příslovečných, tedy věty místní, prostředkové, věty vyjadřující průvodní okolnost, věty omezovací, výjimečné, zřetelové, přípustkové a podmínkově přípustkové, nebyly v textu nalezeny.

Vedlejší věta **přívlastková** vyjadřuje přívlastek substantiva nebo substantivního zájmena. Co se frekvence výskytu týče, řadí se věty přívlastkové mezi nejčastěji se vyskytující (*To oslovení bylo významné, protože přišlo od někoho, kdo neznal ani její matku ani opilce, kteří jí denně adresovali stereotypní oplzlé poznámky. Dnes ovšem tělo není neznámé: víme, že to, co tluč v hrudi, je srdce a že nos je vyústěním hadice, která čouhá ven z těla, aby přiváděla kyslík do plic. Že si nakonec vybrala toho devátého, nebylo ani tak proto,*

že byl ze všech nejmůžnější, ale proto, že když mu šeptala do ucha při milování "dávej pozor, dávej moc pozor!", on naschvál pozor nedával a ona si ho musila honem vzít za muže, protože se jí nepodařilo včas sehnat lékaře, který by jí udělal potrat.).

Rozdělení vedlejších vět podle užitých uvozovacích prostředků

V teoretické části bylo zmíněno, že vedlejší věty můžeme dělit podle užitých uvozovacích prostředků na věty spojkové a vztahné. Ve větách spojkových fungují jako uvozovací prostředky podřadící spojky (*Byla to škoda, protože byla na gymnáziu nejnadanější ze třídy. Tereza běžela honem zatahovat záclony, aby matku neviděli z protějšího domu.*), zatímco věty vztahné používají jako uvozovací prostředky vztahná zájmena či vztahná příslovce (*Jako by mírou studu chtěla vyjádřit míru hodnoty, kterou má její tělo. Všechno, co se bude v té chvíli dít kolem ní, bude ozářeno tou hudbou a stane se krásné.*).

Z analýzy vyplývá, že vedlejší věty spojkové jsou zastoupeny v podobném počtu jako vedlejší věty vztahné, a to v poměru 76 : 61.

Podmětová větná struktura a bezpodmětá větná struktura

Podmětové větné struktury obsahují základní skladební dvojici, tzn. podmět a přísudek. Podmět může být explicitně vyjádřen (*Tereza prala prádlo a vedle vany měla položenou knížku. Přicházející láska v ní však zjitrila smysl pro krásu a ona na tu hudbu už nikdy nezapomene*), existují však i věty, v nichž je podmět vypuštěn, ale z kontextu je jasné, že jde o podmětovou větnou strukturu (*Mlčela. Myslila na ostatních osm nápadníků a všichni se jí zdáli být lepší než ten devátý.* – z kontextu je patrné, že podmětem je Terezina matka).

V teoretické části je uvedeno, že větné struktury, vyskytující se v českém jazyce, jsou převážně podmětové, to se potvrdilo i v analýze textu. Všechny nalezené větné struktury byly podmětové, bezpodmětá struktura se nevyskytovala ani jednou.

Přísudek

Přísudek dělíme podle způsobu jeho vyjádření na přísudek slovesný a přísudek slovesně-jmenný.

Při porovnání dochází k velkým rozdílům v počtu výskytů. Podle očekávání se nejčastěji vyskytoval slovesný přísudek, konkrétně ve 443 případech. Ten se dále dělí na jednoduchý slovesný přísudek, složený slovesný přísudek a souslovný přísudek.

Jednoduchý slovesný přísudek byl v analyzovaném textu nalezen nejčastěji, konkrétně v 406 případech. Z morfologického hlediska můžeme přísudek dále dělit, a to na přísudek tvořený jednoduchými slovesnými tvary, který byl při analýze nalezen v 61 případech (*Na konci románu se vrhá pod vlak Anna. Vrací se k němu, opakuje ho, mění, rozvíjí jako skladatel téma své sonáty.*Jen náhoda k nám promlouvá.*) a na přísudek tvořený složenými slovesnými tvary, tento se v textu vyskytuje přibližně pětikrát častěji než přísudek tvořený jednoduchými slovesnými tvary, konkrétně ve 345 případech. (*Kdyby v restauraci seděl u stolu místo Tomáše místní řezník, Tereza by si neuvědomila, že se z rádia ozývá Beethoven, i když setkání Beethovena a řezníka je také zajímavá koincidence. Proto trvá na tom, aby dcera zůstala s ní ve světě nestoudnosti, kde mládí a krása nic neznamení, kde celý svět je jeden obrovský koncentrační tábor těl, která se podobají jedno druhému a duše v nich jsou neviditelné. Byla ochotná udělat nevímco, jen aby si vysloužila její lásku.*).*

Složený slovesný přísudek se skládá z určitého tvaru modálního, fázového slovesa či ze sloves *dát* a *nechat*, a z infinitivu plnovýznamového slovesa. Výskyt tohoto přísudku ve srovnání s výše jmenovanými přísudky je poměrně vzácný, a to pouze ve 32 příkladech (*Jen náhoda se nám může jevit jako poselství. Když poprvé vstoupila do Tomášova bytu, začaly jí kručet vnitřnosti. Můžete mi to napsat na můj pokoj?*).

Dalším typem přísudku je **souslovný** přísudek. Tento přísudek se vyskytuje v analyzovaném textu pouze výjimečně. (*O den později přišly za matkou přítelkyně: sousedka, kolegyně z obchodu, místní učitelka a ještě dvě nebo tři ženy, které měly ve zvyku se pravidelně scházet. Padla na kolena před defraudantem a odešla od manžela i od Terezy. Že si nakonec vybrala toho devátého, nebylo ani tak proto, že byl ze všech nejmužnější, ale proto, že když mu šeptala do ucha při milování "dávej pozor, dávej moc pozor!", on naschvál pozor nedával a ona si ho musila honem vzít za muže, protože se jí nepodařilo včas sehnat lékaře, který by jí udělal potrat.*).

Přísudek **slovesně-jmenný** tvoří sponová slovesa a jmenná část, z analýzy vyplývá, že frekvence výskytu tohoto typu přísudku, ve srovnání s přísudkem slovesným, je poměrně nízká. Přísudek je zastoupen 56 příklady (*Byla ochotná udělat nevímco, jen aby si vysloužila její lásku. Proti oběma manželům byla bezmocná. Terezin otčím pracoval v úřadě, matka byla prodavačkou v obchodě.*).

Větovné vztahy

Dalším kritériem analýzy bylo užití větovných vztahů. Existují dva typy těchto vztahů, a to rozvíjení a zmnožení, tato diplomová práce se bude zabývat pouze vztahem zmnožení. Zmnožení je násobení větných pozic, dochází k tomu, že jsou vedle sebe řazeny výrazy se stejnou syntaktickou funkcí. Zmnožení může být buď koordinační, nebo adordinační.

Koordinační zmnožení neboli koordinace je násobení výrazů v určité syntaktické pozici. Ke koordinaci dochází nejen mezi větnými členy, ale i mezi vedlejšími větami. Při analýze textu se nejčastěji objevovaly mezi větnými členy vztahy slučovací (*Proto trvá na tom, aby dcera zůstala s ní ve světě nestoudnosti, kde mládí a krása nic neznamení, kde celý svět je jeden obrovský koncentrační tábor těl, která se podobají jedno druhému a duše v nich jsou neviditelné. Ale motiv nádraží a smrti, ten nezapomenutelný motiv spjatý se zrozením lásky, ji přitahoval ve chvíli zoufalství svou temnou krásou. To oslovení bylo významné, protože přišlo od někoho, kdo neznal ani její matku ani opilce, kteří jí denně adresovali stereotypní oplzlé poznámky.*), následovaly je vztahy vylučovací (*Byly jí tehdy tři nebo čtyři roky a on jí vyprávěl o tom, že se podobá obrazu Rafaelovy madony. Proplétala se mezi opilci ve své restauraci, tělo bylo nachýleno pod tíhou pív, která nesla na tácu, a duše byla až někde v žaludku nebo v pankreatu.*) a odporovací (*Narodily se nikoli z těla matky, ale z jedné dvou sugestivních vět či z jedné základní situace. Nikoli nutnost, ale náhoda je plná kouzel. K zrcadlu ji nepřitahovala ješitnost, nýbrž údiv nad tím, že vidí své já.*).

Ke koordinaci mezi vedlejšími větami docházelo ojediněle, pokud se koordinační vztahy mezi vedlejšími větami objevovaly, byly to výhradně vztahy slučovací (*Tělo bylo klec a uvnitř ní bylo něco, co se dívalo, poslouchalo, bálo se, přemýšlelo a divilo; to něco, ten zbytek, co zůstal po odečtení těla, to byla duše. To, co se děje nutně, co je očekávané, co se opakuje každý den, je němé. Bylo tedy na pódiu kvarteto muzikantů a v sále trio posluchačů, ale hudebníci byli tak milí, že nezrušili koncert a hráli celý večer jen pro ně poslední tři Beethovenova kvarteta. Je to možná těch několik náhod (mimochodem docela skromných, šedivých, vskutku hodných tohoto bezvýznamného města), které uvedly do pohybu její lásku a staly se pramenem energie, kterou nevyčerpá do konce života.*).

Co se týče způsobu připojování koordinovaných výrazů, jsou zastoupeny obě možnosti, jak koordinace vyjádřená syndeticky, tj. pomocí spojky (*To oslovení bylo*

významné, protože přišlo od někoho, kdo neznal ani její matku ani opilce, kteří jí denně adresovali stereotypní oplzlé poznámky.), tak asyndeticky, tj. beze spojky (*Tvář je jen jakási palubní deska, do níž vyústí všechny mechanismy těla: zažívání, vidění, slyšení, dýchání, myšlení.*).

Druhým typem zmnožení je adordinace. V analyzovaném textu se vyskytuje též poměrně často (*Jestli se dcera chce emancipovat a trvat na nějakých právech - třeba zamknout se v koupelně -, je to pro matku nepříjemnější než eventuální manželův sexuální zájem o Terezu. O den později přišly za matkou přítelkyně: sousedka, kolegyně z obchodu, místní učitelka a ještě dvě nebo tři ženy, které měly ve zvyku se pravidelně scházet. Ted můžeme lépe pochopit smysl tajné Tereziny neřesti, jejích častých a dlouhých pohledů do zrcadla.*).

Polovětné konstrukce

Polovětné konstrukce jsou tvořeny buď přechodníkem, infinitivem nebo přídavným jménem slovesným, podle tohoto jsou rozděleny na polovětné konstrukce přechodníkové, infinitivní a přívlastkové (konstrukce s přídavným jménem slovesným).

Přechodníkovou polovětnou konstrukci může tvořit jak přechodník přítomný, tak minulý. Infinitivní polovětné konstrukce jsou tvořeny infinitivem, v analyzovaném textu se ani jedna z těchto polovětných konstrukcí nevyskytuje.

Přívlastkové polovětné konstrukce jsou tvořeny slovesným přídavným jménem a někdyse označují jako polovětná konstrukce se slovesnými přídavnými jmény. Tyto konstrukce se v textu objevují ojediněle (*Přicházející láska v ní však zjitřila smysl pro krásu a ona na tu hudbu už nikdy nezapomene.*).V tomto případě se jedná o pozici anteponovanou, polovětná konstrukce se vyskytuje před řídicím podstatným jménem.

Zvláštnosti větné stavby, výpovědní modifikace

V některých větách se objevují konstrukční zvláštnosti nebo výpovědní modifikace, které jsou souhrnně označovány jako zvláštnosti větné stavby, mezi ně můžeme zařadit samostatné větné členy, osamostatněné větné členy, vsuvky, elipsy, oslovení a citoslovce.

Samostatné větné členy

Samostatné větné členy nejsou zařazeny do věty, ale stojí v její bezprostřední blízkosti. V analyzovaném textu se objevují pouze zřídka (*Ona, to jest to absurdní setkání spermatu nejmužnějšího s vajíčkem nejkrásnější. Ale motiv nádraží a smrti, ten nezapomenutelný motiv spjatý se zrozením lásky, ji přitahoval ve chvíli zoufalství svou temnou krásou.*).

Osamostatněné větné členy

Osamostatněné větné členy stojí vždy na konci věty a musí od ní být odděleny. Zpravidla se k oddělení využívá tečka. V analyzovaném textu se žádný doklad osamostatněného větného členu nevyskytoval.

Parenteze (vsuvka)

Vsuvky obsahují vedlejší informace, jsou vkládány do promluvkové roviny, aniž by s ní jakkoli souvisely. V teoretické části jsou parenteze rozděleny podle jejich funkce, v textu se vyskytují dva typy vsuvek. Zaprvé se v textu vyskytují doplňující a vysvětlující poznámky mluvčího k obsahu (*Je to možná těch několik náhod (mimočodem docela skromných, šedivých, vskutku hodných tohoto bezvýznamného města), které uvedly do pohybu její lásku a staly se pramenem energie, kterou nevyčerpá do konce života.*) a zadruhé vsuvky vyjadřující postoj mluvčího k obsahu (*Ale řekla něco jiného (a my můžeme ocenit její lstivost).*

Elipsy (výpustky)

Elipsy patří ke zvláštnostem větné stavby, které se v analyzovaném textu objevují nejčastěji. Může to být způsobeno tím, že autor nechce stále opakovat stejné konstrukce, které jsou snadno pochopitelné z kontextu. V souladu s teoretickou částí je nejčastěji vypouštěn podmět, avšak dochází k elidování i jiných větných členů (*Soustředila se na svou odvážnou cestu a na jídlo zapomněla. /Tereza/ Byla uprostřed jako princezna a nevěděla, kterého si má vybrat: jeden byl hezcí, druhý vtipnější, třetí bohatší, čtvrtý sportovnější, pátý byl z lepší rodiny, šestý jí recitoval verše, sedmý procestoval celý svět, osmý hrál na housle a devátý byl ze všech nejmužnější.*).

Zajímavým příkladem elipsy je i věta *Volal ji, chce platit.*, v níž došlo k elidování nadřazené věty (*Volal ji, /a řekl/ že chce platit.*).

Oslovení

V analyzovaném textu se nevyskytují žádná oslovení.

Citoslovce

Jako poslední se řadí ke zvláštnostem větné stavby citoslovce, ta se ale v textu nevyskytují.

Odchytky od pravidelné mluvnické větné stavby

Odchytky od pravidelné větné stavby můžeme rozdělit na nemotivované, tedy nezáměrné, které jsou gramaticky nesprávné a řadí se mezi ně anakolut, zeugma, kontaminace a atrakce, a na motivované, které autor používá k dosažení určitého cíle. K těmto odchytkám se řadí apoziopce.

Podle předpokladů se v analyzovaném textu žádný zástupce nemotivovaných odchytek nenacházel. Pouze v jednom případě byla nalezena motivovaná odchytky - apoziopce (*Kdybyste náhodou někdy přijela do Prahy...*).

V. ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce je provést syntaktickou analýzu textu vybraného českého autora. Pro analýzu je zvolen text románu *Nesnesitelná lehkost bytí* od Milana Kundery. V předcházející kapitole jsou analyzována předem vymezená kritéria zkoumání. Výsledky nyní zhodnotíme.

Z analýzy vybraného textu vyplývá, že nejčastěji se objevuje výpověď větná. Toto zjištění potvrzuje hypotézu vyplývající z teoretické části. Výpověď větná je označována za základní typ výpovědi. Právě proto se očekává, že se bude vyskytovat nejčastěji. V analyzovaném textu se kromě výpovědi větné vyskytuje ve velkém množství i výpověď souvětňá. Toto střídání výpovědí podporuje dynamičnost textu.

Rozdíl mezi souvětím jednoduchým a souvětím složitým je značný. Podle očekávání se souvětí jednoduchá vyskytují mnohem častěji než souvětí složitá. Vysoký počet výskytu jednoduchých souvětí může být způsoben tím, že kratší věty dělají text dynamičtější. Ve složitém souvětí by se mohl čtenář špatně orientovat, to by mohlo narušovat četbu a znesnadňovat vnímání textu.

Formální spojení výpovědí v tomto textu probíhá především pomocí řazení. „Věty jsou k sobě řazeny v syntagmatické rovině (jsou položeny za sebou) a vytvářejí lineární text. Text je smysluplný sled vět na sebe navázaných.“¹⁰⁶ Řazení funguje jako základní princip výstavby textu. Z analýzy výsledků vyplývá, že souvětí koordinací jasně převyšuje souvětí determinací. Nejčastěji zaznamenáváme výskyt souvětí slučovacího.

Dalším kritériem zkoumání byly věty hlavní a věty vedlejší. Věty vedlejší byly rozděleny podle větněčlenské funkce a podle užitých uvozovacích prostředků. Z analýzy vedlejších vět rozdělených podle užitých uvozovacích prostředků vyplývá, že vedlejší věty spojkové jsou zastoupeny v podobném počtu jako vedlejší věty vztahné. Zohledňujeme i větněčlenské funkce vedlejších vět. Nejčastěji se v textu vyskytují vedlejší věty předmětné, příslovečné a přívlastkové. Nebyl nalezen ani jeden příklad vedlejší věty přísudkové a doplňkové. Vedlejší věty podmětné se vyskytovaly pouze v omezeném množství.

¹⁰⁶ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011. s. 369

Hypotéza, že podmětové větné struktury se vyskytují mnohonásobně častěji než struktury bezpodměté, se potvrdila. Všechny nalezené větné struktury byly podmětové, bezpodmětá struktura se nevyskytuje ani v jednom případě.

Dalším analyzovaným kritériem je užití přísudku slovesného a slovesně-jmenného. Prísudek slovesný jasně převyšuje přísudek slovesně-jmenný. V rámci přísudku slovesného se nejčastěji vyskytuje přísudek jednoduchý slovesný.

Z analýzy větotvorných vztahů vyplývá nepoměr mezi koordinací mezi větnými členy a koordinací mezi vedlejšími větami. Koordinace mezi větnými členy se vyskytuje poměrně často, nejčastěji se objevují poměry slučovací, následují je poměry vylučovací a odporovací, zatímco ke koordinaci mezi vedlejšími větami dochází ojediněle, poměry mezi větami vedlejšími jsou výhradně slučovací. Vedle koordinace je značně zastoupena i adordinace.

Polovětné konstrukce slouží zpravidla ke kondenzaci textu. Úplná absence konstrukcí infinitivních a přechodníkových a pouze jeden příklad konstrukce přívlastkové naznačují, že v tomto textu nedochází k jeho zhuštění. Nepřítomnost přechodníkové konstrukce může souviset s faktem, že přechodník jako takový se dnes využívá minimálně a má výrazný knižní příznak.

Zvláštnosti větné stavby patří k jevům, které v analyzovaném textu nejsou příliš frekventované. Osamostatněné větné členy, oslovení ani citoslovce nenajdeme ani v jednom případě. Samostatné větné členy a parenteze se vyskytují ojediněle. Samostatné větné členy autor využívá, protože chce upoutat čtenářovu pozornost a zdůraznit daný výraz. Vsuvky jsou zakomponovány do textu jen v případě, pokud jsou sdělovány vedlejší informace, které se základní strukturou textu nespojují. Výjimku však tvoří elipsa, její užití je velmi časté, a to nejen kvůli jazykové ekonomii, ale i proto, aby nedocházelo k neustálému opakování stejných konstrukcí, které jsou snadno pochopitelné z kontextu.

Podle očekávání se žádné nemotivované odchylky od pravidelné mluvnické větné stavby nevyskytují, jelikož by tyto odchylky byly v textu hodnoceny jako gramaticky chybné. Pouze v jednom případě se v analyzovaném textu vyskytuje jako motivovaná odchylka od pravidelné mluvnické větné stavby apoziopse. Autor ji užívá s vědomým se záměrem.

VI. RESUMÉ

This master thesis focuses on syntactical characteristic of a book by a selected author of contemporary Czech literature. The work of Milan Kundera, *The Unbearable Lightness of Being*, was used for analysis. The master thesis is divided into three parts. The first part describes the belles- letters style and characterizes the author Milan Kundera and his work. The second part describes the criteria for examining that will be taken into account in the analysis. The third part of this work is syntactical characteristic of the book *The Unbearable Lightness of Being*. This analysis is in accordance with the stated criteria for examining. This part summarizes results made by own analysis. The last task is evaluation of these results.

POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

Primární zdroje

KUNDERA, Milan. *Nesnesitelná lehkost bytí*. Brno: Atlantis, 2006.

Sekundární zdroje

Tištěné zdroje

BAUER, Jaroslav, GREPL, Miroslav. *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975.

CULLER, Jonathan. *Krátký úvod do literární teorie*. Brno: Host, 2002.

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2011.

ČECHOVÁ, Marie, CHLOUPEK, Jan, KRČMOVÁ, Marie, MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003.

DANEŠ, František, HLAVSA, Zdeněk, GREPL, Miroslav. *Mluvnice češtiny 3, Skladba*. Praha: Academia, 1987.

DOKOUPIL, Blahoslav, ZELINSKÝ, Miroslav, ed. *Slovník české prózy 1945-1994*. Ostrava: Sfinga, 1994.

GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr. *Skladba spisovné češtiny: Vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.

HAUSER, Přemysl. *Základy skladby češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 2008.

HAVRÁNEK, Bohuslav, JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963.

CHLOUPEK, Jan. *Stylistika češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990.

KUNDERA, Milan, SALMON, Christian, BÍLEK, Petr A. *Interview s Milanem Kunderou*. Olomouc: Votobia, 1996.

LEIHM, J. Antonín. *Generace*. Praha: Československý spisovatel, 1988.

ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013.

VAŇKOVÁ, Jana, VEJVODOVÁ, Jana. *Soubor úkolů k syntaktické analýze textů I*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000.

Internetové zdroje

VALDEN, Milan. Kundera, Milan [online]. Dostupné z:[\[http://www.iliteratura.cz/Clanek/20137/kundera-milan\]](http://www.iliteratura.cz/Clanek/20137/kundera-milan) 12. 3. 2018

PILAŘ, Martin, KUDLOVÁ, Klára. Milan KUNDERA. [online] Dostupné z:
[\[http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1265\]](http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1265) 12. 3. 2018